

Museumsfaglig vurdering av bygdetunet Nystu Trønnes

Innhold

Museumsfaglig vurdering av bygdetunet Nystu Trønnes	1
Innledning	1
Sammenfatning og overordnede anbefalinger	1
Formidling og publikum.....	2
Bygninger	5
Samlingsforvaltning	6
SWOT-analyse.....	8

Innledning

Anno museum har foretatt to befaringer på Nystu Trønnes vinter 2020. I tilknytning til befaringene er det foretatt bygningstekniske undersøkelser og tverrfaglige drøftinger i regi av Anno museum. Dette med tanke på å vurdere hvilke behov og muligheter som bygdetunet har som museumsanlegg.

Fra den første befaringen er det utarbeidet to notater, fra utstillingsleder Gry Linderud i Anno museum og fra formidlingsleder Laila Bækkevold på Anno Glomdalsmuseet. Disse framgår av avsnittene omkring formidling og publikum, samt SWOT-analysen.

Den andre befaringen ble foretatt av Åge Broløkken, museumshåndverker, og Jorunn E. Gunnestad, konservator. Den tok for seg bygningenes tilstand og samlingsforvaltning knyttet til gjenstander.

Disse vurderingene omtaler noen av de samme forholdene da ulike faktorer som inngår i eller påvirker virksomheten må ses i forhold til hverandre i en helhet.

Som grunnlag for vurdering av bygninger og samlinger er det også tatt utgangspunkt i tilstandsundersøkelsen utført av Bygningsvernhuset, og basert på arkivøk også i eldre undersøkelser fra blant annet Norsk Institutt for Kulturminneforskning og bevaringstjenesten til Anno.

Sammenfatning og overordnede anbefalinger

- Nystu Trønnes har både lokal og regional kulturhistorisk verdi som samling av bygninger og gjenstander.
- Dette har også et formidlingspotensial som kan utnyttes bedre enn i dag.
- Potensialet knytter seg mest til lokale målgrupper, men kan også rettes mot tilreisende grupper i samarbeid med andre aktører som totalt kan gi en opplevelsespakke.

- Utstillinger bør organiseres bedre med tanke på pedagogisk utbytte og bruk.
- Det er grunnlag for å utvikle gode formidlingsopplegg med fokus både på aldershemshistorien, Nystu Trønnes som storgård og spesielle tema knyttet til Stor-Elvdal sin lokalhistorie (slik som «Enigheten» og historiske hager). Samtidig er det godt grunnlag for å utvikle skoleopplegg med mer generell vinkling om «gamledager».
- Både forvaltning og formidling av bygninger og samlinger krever helhetlige og faglige grep for å ivareta og formidle verdiene i et langsiktig perspektiv.
- Dette tilsier at museumsfaglig bistand kreves til videre forvaltning og formidling.
- Daglig drift av museet er det vanskelig å finne grunnlag for; Nystu Trønnes er egnet for formidling i sommerhalvåret og primært med avtalt/planlagt gruppeformidling og enkelte arrangementer. Daglige åpningstider og tilbud for «drop in» krever at det tilrettelegges for servering, samt at det må fasiliteter til som toaletter og bedre tilgjengelighet. Dette vil kreve investeringer som det antas å være for dårlig grunnlag for.
- Forvaltning av bygninger og samlinger bør heves på et bedre nivå når det gjelder bevaringstilstand og sikring, mtp. langsiktig bevaring. Dette krever et relativt stort løft, som på sikt vil gjøre det mulig å bevare hus og samlinger med primært forebyggende innsats.
- Videre museumsvirksomhet bør derfor baseres på at
  - o eksisterende utstilling i «kvitbygningen» forbedres med utstillingsfaglig bistand.
  - o det utvikles formidlingsopplegg med hjelp fra formidlingsfaglig kompetanse som kan brukes til skoleklasser og andre grupper etter avtale.
  - o arrangementer som trekker veksler på kunnskap og medvirkning fra lokale lag og foreninger, og som støttes av museumsfaglig bistand.
  - o det legges en plan for gjenstandsforvaltning og bygningsforvaltning der prioriteringer av tiltak på kort og lang sikt gjøres i samråd med antikvarisk kompetanse og bevaringspersonell.

Formidling og publikum

(Laila Bækkevold)

Kort vurdering av publikum og målgrupper:

Stor-Elvdal har ca 2400 innbyggere. Årskullene varierer fra 12-22 barn (12 fødte i fjor, skoleklassenes størrelse). Det er en klar tendens til at de eldre utgjør en stadig større del av innbyggermassen. Kommunen signaliserer viktigheten av egen befolkning som målgruppe.

Med riksvegen som nærmeste nabo er det lett tilgang også for turister, men det må en attraksjon (eller i hvert fall et åpent museum) til for at folk skal stoppe. Uten fast åpningstid, spesielle attraksjoner, servering eller toalettfasiliteter er dette lite aktuelt. Lokale bedrifter som Kjøkkenvegen 3 og Tiur'n lever av å selge mat til bla turister, og det er ikke et ønske å konkurrere med dem. Kommunen kan bruke DKS-midler til å frakte skoleklasser til NT, hvis det tilbys opplegg der.

Utfordringer:

Bygningsmassen er stor og komplisert og har redusert tilgjengelighet, universell tilrettelegging og sikring av arealer og mangler publikumsfasiliteter som toaletter og kafe/servering. Det er behov for tilrettelegging for formidlingsbruk, for eksempel klargjøring av piper og ildsteder/ovner slik at flere rom kan oppvarmes og man kan lage mat.

Det er mange potensielle ressurser i Stor-Elvdal i form av folk som har kunnskap og tid å bidra med. Men mange er aktive på annet hold allerede og det gjelder å engasjere, helst på en måte som sikrer at man har noen tilgjengelig mer systematisk, så man ikke trenger å starte alt fra scratch hver gang man finner på noe. Det er stor konkurranse i bygda fra andre aktiviteter, og det er ikke så mange innbyggere, tross alt, slik at et altfor hyppig aktivitetstilbud/åpningstilbud er kanskje ikke hensiktsmessig, uansett, hvis man sikter seg inn på lokalbefolkningen som målgruppe.

Som museum bærer anlegget preg av en noe tilfeldig tilnærming til den historien man ønsker å fortelle. Anleggets historie som storgård danner en ramme om det hele, men rom og gjenstander knyttet til dette kunne rendyrkes mer. Det samme gjelder tiden som aldershjem. Med utgangspunkt i det unike faktum at dette var landets første kommunale aldershjem (med omsorg også for andre trengende) har man i anlegget et særegent emne, nasjonalt sett. Det er ikke tvil om at dette er det mest unike trekket ved NT.

Utover disse to aspektene som er direkte knyttet til NTs egen historie, er det også samlet inn gjenstander som forteller andre sider ved Stor-Elvdals historie. Disse er utstilt litt her og der det har passet seg, samt at det er en del rom som benyttes som lager til gjenstander som ikke har fått noen plass i utstillingene. Alle gjenstandene skal være gjennomgått og registrert ganske nylig.

Anbefalinger og forslag:

Det bør gjøres en vurdering av tilrettelegging og sikring med tanke på formidling. Herunder anbefales det at det gjøres sortering av historie og gjenstander – hvilke historier skal fortelles og formidles, på hvilken måte og hvilke arealer skal brukes til hva.

Tre hovedkategorier tema: Storgården Nystu Trønnes – Aldershjemmet – Stor-Elvdals historie

- Storgården kommer per i dag best til syne i rødbygningen, der man har det flotteste rommet (største rommet i den gamle østerdalsstua), et stort kjøkken og tilhørende oppbevaringsrom (to), i tillegg til ei folkestue i det gamle kjøkkenet med åpen grue.
- Aldershjemmet kommer til syne i alle tre bygningene – her er det interessant å vurdere et hovedanlegg i det hvite hovedhuset, men særlig beboerrommet i den lave røde bygningen er et fint supplement. Det bør ryddes i det utstilte materialet, en del bør fjernes, noe bør samles i et mer rendyrket utstillingsrom, mens beboer-rommene bør fremstå som nettopp det, så autentiske som mulig, for å vise hvordan det var og hvordan ting endret seg. Omsorgen for andre personer er også et viktig aspekt. Det er historier knyttet til ugifte mødre, og barn som havnet på NT også. Dermed strekkes fokus til en mer generell sosialhistorie, som åpner for mulig fokus på nettopp omsorgen for de svake i samfunnet, menneskeverd og andre temaer som kan bli en tydelig link til vår egen tid og våre egne verdier.
- Mer generell lokalhistorie er også et tema som NT per i dag huser gjenstander for. Storgårdshistorien er også en del av dette. Det skal ha vært et hageanlegg på gården – dette

kan vurderes rekonstruert. Det kan vurderes å sette av noen rom til å vise frem gjenstander og historier knyttet til kommunens historie – merk: dette er ikke nødvendigvis gjenstander

som er unike for Stor-Elvdal, men som kan ha en viktig betydning for å bygge identitet og stolthet over egen historie. Det er ikke sikkert de gjenstandene som bygdetunet har i sine samlinger er representative over det som er særegent for Stor-Elvdals historie, som for eksempel industrieventyret Enigheten, storgårdshistorien, historiske hageanlegg og jernbanehistorien. Kanskje kan man tenke at utstillinger av gjenstander fra samlingen derfor er mer temporære og lages i samarbeid med lokalbefolkningen (skoleelever?) med jevne mellomrom – slik at eierskap til historien bygges i hver generasjon.

Det er mulig å tenke seg at Glomdalsmuseet lager et undervisningsopplegg som gjennomføres en gang i året. Følgende system kan være en ide:

Skolebarna besøker NT en gang hvert tredje år – kommunen bruker DKS midler til å finansiere dette. I løpet av 10-års grunnskole får da alle elevene 3 (noen får 4) besøk på NT, hver gang med et ulikt tema, som gjør at de får kjennskap til NT og kommunens historie. For eksempel (foreløpige forslag):

Klassetrinn	År	Tema
Småtrinnet (1.-4.)	2021 – 2024 - 2027	Aktivitetsdag «Gamle dager», med fokus på håndverk, matlaging, husflid, fortelling, musikk. Stimulere flere sanser, gjennom varierte aktiviteter og stasjonsarbeid.
Mellomtrinnet (5.-7.)	2022 – 2025 - 2028	Lager utstilling over Stor-Elvdals historie – jobber med dette over hele året, velger ut tema, gjenstander og monterer. Utstillingsåpning tidlig på sommeren.
Ungdomstrinnet (8.-10.)	2023 – 2026 - 2029	Gamlehjem, menneskeverd, velferdssamfunnet – hvordan tar vi vare på hverandre - før og nå.

Oppsummering:

Fra et formidlingssynspunkt er anlegget interessant, med mulighet for å være en god arena for formidling av generell kulturhistorie («slik levde de i gamle dager») og noen mer spesielle tema (gamlehjemmet, Enigheten, storgårder, historiske hager). Anlegget krever noe tilrettelegging for dette.

Hovedmålgruppe bør være lokal, evt. også turoperatør/gruppemarkedet, men da i samarbeid med andre («pakke»). Gjennomreisende som en relevant gruppe er mindre realistisk.

Utstillinger – bør organiseres mer med tanke på pedagogisk utbytte og bruk.

Pga. avstanden er det ikke gunstig at Anno står for daglig drift av publikumsrettet virksomhet, men Anno kan bistå med formidlingsopplegg etter oppsøkende modell.

Bygninger

Stor-Elvdal kommune har sørget for å få utarbeidet en tilstandsundersøkelse av hele bygningsmassen, som er utført av Bygningsvernhuset (med arkitektfaglig og antikvarisk kompetanse fra museumssektoren og kulturminnevernet). Det ble tatt utgangspunkt i denne rapporten, og befaringen hadde fokus på sommerstua og rødbygningen. Grunnet store snømengder ble ikke de andre husene undersøkt. Takene på stabbur og låve er tette, og eventuelle problemer befinner seg heller i bunnen av husene og fundamenteringen. Dette må vurderes på barmark.

Rødbygningen

Taket ble undersøkt fra undersida med fuktmåler overalt hvor det var mulig å komme til. Rødbygningen har i dag tett tak. Forekomst av fukt ble kun funnet på ett avgrenset punkt. Kommunen har relativt nylig tettet en takekkasje, og har da funnet at en del av lektene har råteskader. Under ligger det asfaltapp. Med vekslende temperaturer og snøforhold, slik det har vært denne vinteren, vil det kunne være økt fare for at takstein faller av taket når lektene er råtne, men pappen holde taket tett enn så lenge. At yttertekingen kan ødelegges ytterligere og stein falle ned utgjør imidlertid en forringelse når det gjelder mulig tap av originalmaterialer, estetikk og beskyttelse, samt at det kan utgjøre en risiko for ferdende på tunet.

Skadene i bunnen av bygningen er noe mer prekær. Bunnstokker ligger mest sannsynlig i for fuktige forhold, blant annet på grunn av påstøp utenpå tømmeret. På nordveggen er det en kompresjonsskade i nedre del av veggen, der råteskadet tømmer er blitt presset sammen av tyngde.

Sommerstua

Sommerstua fikk ny takteking for ca 10 år siden. Taket ble inspisert fra loftet i den delen som har himling. Det ble ikke funnet tegn til lekkasje nå, men snømengden på taket gjorde det ikke mulig å inspisere pipebeslag eller teking fra utsiden.

Kjelleren ble inspisert, og der ble det funnet mye fukt. Kjelleren er ikke omtalt i rapporten fra Bygningsvernhuset pga. at lemmen i utgangspunktet ikke lot seg åpne. Fukten skyldes i alle fall delvis at det siger inn vann fra tunet, der det samles vann på grunn av svak helling mot bygningen og på grunn av at takvannet ikke blir ledet bort. Fukten i kjelleren har gitt utslag i soppdannelse, og gulvkonstruksjonen kan være skadet. Gulvet har en tydelig svikt i dette området. Det er også forhøyet fukt i nedre del av delevegg i rommet der kjellernedgangen er.

Sommerstua blir også utsatt for mye sprut fra vegen, som går tett ved veggen, og for snøansamlinger på veggen fra brøyting.

I tillegg til skader avdekket av Bygningsvernhuset og på denne befaringen, kan det være skjulte skader i kjelleren i «kvitbygningen», der det trolig er fuktig, og som ikke lot seg inspisere nå.

Vurdering

Det er ikke mulig å gi noen grundig vurdering basert på denne befaringen, men den kan oppsummeres med følgende:

- Tilstandsundersøkelsen utført av Bygningsvernhuset gir en god oversikt over skadebildet, men kostnadsestimatet er sannsynligvis for lavt pga. skader som på det tidspunktet ikke lot seg inspisere.
- Undersøkelsene bør følges opp med en grundigere vurdering av behov for tiltak, herunder å utarbeide en anbefaling når det gjelder prioritering av tiltak og rekkefølge på tiltak med tanke på å foreslå en helhetlig plan for å løfte tilstanden opp på et nivå som i fortsettelsen kan opprettholdes med enklere vedlikehold.
- Bygningsmassen har en kulturhistorisk og bygningshistorisk verdi som påkriver faglig fundert forvaltning basert på antikvariske prinsipper.

Samlingsforvaltning

Bygningene på Nystu Trønnes har et nærmest overveldende antall gjenstander i seg. Delvis utgjør dette en viktig del av opplevelsen på bygdetunet og potensialet her, og delvis kan det være et problem. Det formidlingsrelaterte er behandlet i vurderingene fra utstillingsleder og formidlingsleder, som kan suppleres fra et samlingsforvaltningsperspektiv med at det vil være tilrådelig om mengden gjenstander som står framme reduseres enkelte steder. Å begrense mengden med gjenstander i noen rom vil kunne være bra både for bevaringsperspektivet og for å framheve den historien de representerer på en bedre måte.

Sikkerhet

Bygningene er utstyrt med alarm og varslingsanlegg. Et lite utvalg gjenstander er dessuten ytterligere beskyttet med monter og låsbare skap. Sikkerheten er dermed ivaretatt på en grunnleggende måte. Det er imidlertid lite trolig at sikringen er tilstrekkelig hvis noen først planlegger å ta seg inn ettersom utrykningstida er relativt lang og en del av skallsikringen er relativt svak (f.eks. vinduer i første etasje). Den store mengden gjenstander og det at bygningene har flere rom vil dessuten utgjøre en uoversiktlig situasjon når husene er åpne.

En vesentlig del av gjenstandene er registrert, og mye av det er utført på museumsfaglig vis. Antallet gjenstander er vanskelig å anslå; Nylig skal det være registrert 3000 gjenstander, men mengden må være langt mer og gjenstandsnumrene overstiger 3000. Derfor antas det at man ikke har full oversikt. Kombinasjonen av til dels svak sikring og mangelfull oversikt er en svakhet.

Bevaringsforhold

Når det gjelder bevaringsforhold, så er en vesentlig del av gjenstandene av en slik art at de tåler temperatursvingninger og skiftende fukt slik som det er i hus som ikke er oppvarmet. Imidlertid er det også en stor del gjenstander som kan ta skade av dette. For eksempel ble det observert at enkelte bilder i ramme har fuktskader. Både hus og innbo ville hatt det bedre med jevn temperatur.

Inne i husene ble det ikke observert spor etter skade fra insekter eller skadedyr, og en del av tekstilene er beskyttet i kister og skuffer. På låven er derimot en sluffe med stopping blitt skadet av mus. Det kan imidlertid ikke utelukkes at den typen skader forekommer blant gjenstandene i innhusene. Videre er en del av måten gjenstander blir oppbevart på uheldig på lang sikt av flere grunner; pakking av tekstiler i plastposer, eksponering av papir for lys osv. kan skade dem på sikt.

Kulturhistorisk verdi og lokal betydning

Tiltak for å bedre bevaringsforhold og sikring bør ses i forhold til både hvilken rolle gjenstandene har i opplevelsen av stedet og deres kulturhistorisk verdi. Som en del av den rike opplevelsen av stedet, bør mange av dem kunne stå framme som i dag, men det bør gjøres ut fra en bevisst risikovurdering.

En stor del av gjenstandene er relativt vanlig forekommende, og dermed ikke unika. Samtidig er det også enkelte gjenstander av høy verdi ut fra kriterier som alder og utføring, for eksempel dekormalte kister. En del av samlingene har også høy verdi ut fra historien de representerer, som aldershemshistorien. Uavhengig av om gjenstandene har unik verdi sett i et større perspektiv, så har de en betydning for lokalhistorien som ikke kan vektes objektivt. En bør derfor se nærmere på dette.

Anbefaling

Det er behov for bedre sikring, dokumentasjon og bevaring av samlingene. Tiltak som umiddelbart kan anbefales er at registrering fullføres, at gjenstander fotograferes, at noe av gjenstandsmaterialet pakkes forsvarlig og lagres andre steder enn i visningshusene, og at en foretar noen lokale sikringstiltak. Det bør også gjøres en vurdering (av gjenstandskonservatorer) om enkelte gjenstander bør oppbevares andre steder enn på Nystu Trønnes ut fra behov for klimaregulerte bevaringsforhold.

Et generelt inntrykk er at det er et klart behov for bedre bevaringsforhold for en del av gjenstandene på Nystu Trønnes, og at man bør vurdere å oppbevare deler av samlingene andre steder enn i visningshusene. Dette behøver ikke å forhindre at de kan vises fram. Det kan heller ses som en mulighet til å gi de delene av samlingene som trenger det gode bevaringsutsikter i et lengre perspektiv, og samtidig til å kunne gjøre utvalg av gjenstander for temporære utstillinger, der de kan vises fram på en måte som ivaretar sikkerhet, bevaring og formidlingshensyn bedre enn i dag.

En framtidig bevaringsstrategi bør antagelig dreie seg om en kombinasjon av å gi et utvalg gjenstander bedre sikring og bevaringsforhold og det å beholde gjenstander i husene. Dette bør baseres på en grundigere vurdering av ulike hensyn.

SWOT-ANALYSE	Positive faktorer	Negative faktorer
Interne faktorer	<p>STYRKER</p> <p>God lokal kunnskap om historikken til Nystu Trønnes.</p> <p>Lang erfaring med formidlingsprosjekter på stedet.</p> <p>Egenartede- og historisk spennende bygningsmasse.</p> <p>Enkelt for forbipasserende å stoppe pga nærheten til RV3.</p> <p>Østerdalsstuen og Bryggerhuset er anvendelige og særegne. Hvert rom forteller sin historie og er gode formidlingsarenaer.</p> <p>Gode muligheter for å finne en gjennomgående tematikk eller en rød tråd i lokalene. Mulig ved hjelp av personhistorier.</p> <p>Bake- og serveringsmuligheter i Bryggerhuset??</p> <p>Historisk hageanlegg med nyttevekster kan bygge opp igjen.</p> <p>Fint tun mellom bygningene.</p> <p>De har i dag noen gode kulturelle- og tematiske arrangementer som trekker mye folk. Dette kan videreutvikles.</p> <p>Formidle også den historiske matkulturen på gården og hjemmet.</p>	<p>SVAKHETER</p> <p>Få ressurser pr i dag til å holde husene åpne og i stand.</p> <p>Kun et oppvarmet romt i hovedhuset.</p> <p>Sesongbetont bruk av bygningene pga mangel på oppvarming.</p> <p>Bygningsmassen ser ut til å ha en del skader, også råte.</p> <p>Tunet ligger veldig tett på RV3, mye støy og fare for sikkerhet for større grupper av barn.</p> <p>Mangel på sanitæranlegg og godt kjøkken.</p> <p>Hovedhuset trenger et løft, både som brukshus og formidlingsarena.</p>
Eksterne faktorer	<p>MULIGHETER</p> <p>Samarbeid med lokale leverandører av mat og servering.</p>	<p>TRUSLER</p> <p>Få fastboende i Stor-Elvdal kommune.</p> <p>Lite økonomiske ressurser i kommunen.</p>

	<p>Gode formidlingsmuligheter til lokale barne- og ungdomsskoler på Trønnes.</p> <p>Formidling til aldershjem i kommunen kan være aktuelt.</p> <p>Finnes frivillige lokale krefter som kan benyttes i arrangementer.</p> <p>Mange gode ideer for aktuelle arrangementer i løpet av året.</p> <p>Turarrangører kan være interessert i formidling av historie – både til gården og aldershjemmet.</p> <p>Det første kommunale aldershjemmet i Norge ble etablert på Nystu Trønnes.</p> <p>Mulig det finnes spennende personhistorier i kommunen knyttet til Nystu Trønnes og aldershjemmet.</p> <p>Unge lokale utflyttere ønsker å flytte tilbake til kommunen på sikt.</p> <p>Lokalbefolkningen og utflyttere er glad i kommunen sin.</p>	<p>Kommunen har store bygningsmasser å vedlikeholde.</p> <p>Varierende engasjement blant lokalbefolkning.</p> <p>Mange forsamlingslokaler i kommunen.</p> <p>Mange lokale arrangementer andre steder. Vil være vanskelig å endre eller å samarbeide med.</p> <p>Folk er ofte engasjert i andre foreninger eller aktiviteter.</p> <p>Få barn i kommunen, ca. 150 til sammen.</p>
--	--	---